

Ks. JÓZEF SWASTEK (Wrocław)

ZWIĄZKI WROCŁAWIA Z KRAKOWEM W OKRESIE ŚREDNIOWIECZA

Autor nie rości sobie prawa do wyświetlenia w tym artykule wszystkich związków dwóch największych miast Polski południowej w okresie średniowiecza. Pragnie jedynie zwrócić uwagę na niektóre związki religijne i kulturalne Krakowa ze średniowiecznym Wrocławiem, oddzielonym od czasu rządów króla Kazimierza Wielkiego od Królestwa Polskiego.

Śląsk obejmuje tereny dorzecza górnej i środkowej Odry aż po ujście rzeki Bóbr. Chrześcijaństwo na te tereny dotarło w drugiej połowie X wieku¹. Pod koniec IX wieku, a najpóźniej w połowie X wieku istniało w górnym biegu Wisły państwo Wiślan, nad którym panował potężny książę, zwalczający chrześcijan, ochrzczony później pod przymusem na ziemi obcej. Informuje nas o tym *Żywot św. Metodego*, arcybiskupa Moraw, spisany po jego śmierci, która nastąpiła w dniu 6 IV 885 r.²

W tym czasie istniał już gród Kraków. Przez to miasto przebiegał ważny szlak komunikacyjny, łączący Kijów z Wrocławiem, z Pragą, Wenecją i krajami Europy Zachodniej. Nazwa Wrocław wywodzi się od czeskiego księcia Wratysława, syna księcia Bożywoja, który około 885 r. miał przyjąć chrzest z rąk św. Metodego³

Do Wrocławia i Krakowa docierali w IX i X wieku kupcy żydowscy i arabscy, zajmujący się handlem niewolnikami⁴. Po roku 870 ziemie państwa Wiślan, a w dwadzieścia lat później także Śląsk, znalazły się pod władzą księcia Świętopełka, stojącego wówczas na czele olbrzymiego państwa wielkomorawskiego. Państwo to chrystianizowali

¹ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku, cz. I: Średniowiecze*, Opole 1996, s. 11. Por. J. S w a s t e k, *Możliwości rozwoju liturgii cyrylometodejskiej na Morawach i w państwie Wiślan*, „Colloquium Salutis, – Wrocławskie Studia Teologiczne” 4:1972, s. 95–106; tenże, *Apostołowie Słowian*, „Colloquium Salutis” 17:1985 s. 330–331; J. D a b r o w s k i, *Dawne dziejopisarstwo polskie do roku 1480 roku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 11.

² K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 17

³ Tamże, s. 17

⁴ Tamże, s. 16.

– obok misjonarzy z Europy Zachodniej – także apostołowie Słowian: św. Cyryl i Metody oraz ich uczniowie, od jesieni 863 roku. W nauce stale dyskutowane jest zagadnienie wpływów chrześcijańskich na terytorium państwa Wiślan i Śląska, tak w wydaniu cyrylometodejskim, jak też w obrzędku zachodniołacińskim. Wpływów tych się naogół nie wyklucza, ale historycy nie przypisują im dużego znaczenia. Na tereny państwa Wiślan św. Metody miał wysłać kapłana Oclawa⁵. Nie można wykluczyć, iż w drugiej połowie IX wieku jakaś grupa mieszkańców państwa Wiślan przyjęła chrześcijaństwo. Nie wiemy jednak, czy w obrzędku cyrylometodejskim, to jest zachodniosłowiańskim, czy w obrzędku łacińskim.

Po upadku państwa wielkomorawskiego (na początku X wieku), Czesi zawładnęli ziemiami śląskimi, z Wrocławiem na czele, oraz zajęli także ziemie Wiślan i Łędzian, aż po rzekę Bug, łącznie z Krakowem⁶.

Pierwszy historyczny władca państwa polskiego, książę Mieszko, około 965 r. poślubił księżniczkę Dobrawę (†977), córkę księcia czeskiego Bolesława II Srogiego (929–972). Fakt ten zadecydował o chrzcie Polski w 966 r. i założeniu pierwszego w Polsce biskupstwa w 968, które objęło cały kraj i miało, według Gerarda Labudy, charakter biskupstwa misyjnego⁷.

W latach 974–976 doszło w Czechach do utworzenia dwóch biskupstw, to jest w Pradze i w Ołomuńcu. Biskupstwo w Pradze objęło Śląsk z Wrocławiem, a biskupstwo w Ołomuńcu – ziemie Wiślan z Krakowem oraz ziemie Łędzian. Książę Mieszko I w latach 986–987 zajął terytorium państwa Wiślan, a około 990 r. także Śląsk. Św. Wojciech, który po śmierci pierwszego biskupa praskiego Dytmara (†982) został biskupem praskim, stał się po aneksji Śląska biskupem ziem śląskich, podlegających po śmierci Mieszka I (†992) jurysdykcji politycznej Bolesława Chrobrego⁸.

W dniach od 9 do 10 III 1000 r. odbył się w Gnieźnie synod z udziałem Bolesława Chrobrego, cesarza Ottona III i wysłannika ówczesnego papieża Sylwestra II – kard. Roberta. W czasie synodu ogłoszono decyzję Stolicy Apostolskiej o erygowaniu metropolii gnieźnieńskiej pod wezwaniem św. Wojciecha. W jej granicach znalazły się – obok diecezji kołobrzesckiej – diecezja wrocławska i diecezja krakowska. Odtąd, aż po rok 1821, obydwie sąsiadujące diecezje łączyła

⁵ Tamże, s. 17

⁶ G. L a b u d a, *Święty Wojciech*, „Tygodnik Powszechny” nr 17 (2494), 27 IV 1997, s. 8.

⁷ G. L a b u d a, *Pierwsze państwo polskie*, Kraków 1989, s. 17. Książę Wratisław ufundował w Henrykowie kaplicę św. Prokopa (K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 17).

⁸ G. L a b u d a, *Św. Wojciech...*, s. 8.

osoba metropolity gnieźnieńskiego. Pierwszym metropolitą gnieźnieńskim został brat przyrodni św. Wojciecha – bł. Radzim Gaudenty (†1006)⁹.

ZWIĄZKI PERSONALNE BISKUPSTWA KRAKOWSKIEGO I WROCŁAWSKIEGO

Bolesław Chrobry, w którego żyłach płynęła krew czeskich Przemyslidów, za patrona krakowskiej katedry na Wawelu obrał św. Wacława męczennika (†929), brata księcia Bolesława Srogiego, zwanego także Okrutnym, a zarazem ojca jego matki, księżnej Dobrawy. Jego pokrewieństwo z dynastią Przemyslidów dawało mu prawo do ubiegania się o koronę czeską¹⁰.

Biskupstwo, krakowskie i wrocławskie mają uprzywilejowaną pozycję w zakresie zachowanych katalogów biskupów. Katalogi te podają imiona biskupów, daty objęcia przez nich swych urzędów oraz daty śmierci¹¹. U schyłku wieku XII oraz w wieku XIII Stolica Apostolska podniosła autorytet biskupów krakowskich. W roku 1186 i 1256 przyznała im pierwsze miejsce w polskim episkopacie, po metropolicie gnieźnieńskim¹². Biskupom wrocławskim przypadła trzecia godność w episkopacie, to jest po biskupach krakowskich.

W okresie średniowiecza zdarzyły się dwa wypadki translacji biskupów sąsiednich diecezji. W roku 1142 został przeniesiony z Wrocławia do Krakowa na urząd ordynariusza biskup wrocławski Robert II. We Wrocławiu pełnił urząd rządcy diecezji od 1127 r. Krakowską diecezją rządził do 1146 r. W Krakowie dokończył budowy katedry św. Wacława i dokonał jej konsekracji. Wspierał wydatnie dążenia księcia Władysława II wokół zjednoczenia kraju¹³.

Dnia 1 X 1326 r. sytuacja się odwróciła. Dotychczasowy biskup krakowski Nanker, Ślązak z pochodzenia, został mianowany przez Stolicę Apostolską ordynariuszem wrocławskim. Przechodząc z Krakowa do Wrocławia, zachował pierwszą, po arcybiskupie gnieźnień-

⁹ G. L a b u d a, *O najstarszej organizacji Kościoła w Polsce*, „Przegląd Powszechny” 6 (1984) s. 387–393.

¹⁰ J. W o l n y, *Biskup krakowski w perspektywie historycznej*, „Tygodnik Powszechny” nr 4 (1566), 28 I 1979, s. 1.

¹¹ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 25.

¹² J. W o l n y, *Biskup krakowski...*, s. 4.

¹³ K. D o l a, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjonalnych metropolii i diecezji polskich obrządku rzymsko-katolickiego do czasów współczesnych*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, pod red. B. K u m o r a, Z. O b e r t y ń s k i e g o, t. II/2, Poznań–Warszawa 1979, s.171; por. *Katalog kościołów i duchowieństwa archidiecezji krakowskiej za rok 1977*, Kraków 1977, s. 6; P N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*. Przedmowa kard. H. Gulbinowicza, Warszawa 1992, s. 478.

skim Janisławie, godność w polskim episkopacie. Sprawa jego translacji z Krakowa do Wrocławia jest trudna do wyjaśnienia. Nominacja ta nie była w sumie szczęśliwa ani dla Śląska, ani dla sprawy polskiej, a już najmmniej dla niego samego. Próbował nawet wrócić z Wrocławia do Krakowa. Za Krakowem stale tęsknił. Raz w roku udawał się do Krakowa, aby uczcić relikwie św. Stanisława biskupa i męczennika. Jako ordynariusz wrocławski miał prawo do nadawania dwóch kanonii w kapitule krakowskiej¹⁴. Biskupstwo wrocławskie wakowało od śmierci biskupa Henryka z Wierzbna (†1319), który był przyjacielem biskupa krakowskiego Jana Muskaty¹⁵. Nanker był zupełnie inny niż bp Jan Muskata i Henryk z Wierzbna. We Wrocławiu przyszło mu sprawować rządy w bardzo trudnych pod względem politycznym czasach. Wbrew pozorom był wielkim pacyfistą. Charakteryzując go, można za jego biografem, Tadeuszem Silnickim, powtórzyć słowa, że był człowiekiem „z jednej bryły i to z najszlachetniejszego kruszcu, a tacy nie mają łatwego życia ani nawet uznania u współczesnych”¹⁶. Prowadził życie ascetyczne, przestrzegał surowo postów i umartwień. Odznaczał się wielkim miłosierdziem do biednych. Obok św. Stanisława darzył wielkim kultem św. Małgorzatę. Jako ordynariusz krakowski, zaprowadził praktykę procesji Bożego Ciała. Przyczynił się znacząco do podniesienia moralności wśród duchowieństwa i wiernych. Dnia 2 X 1320 r. wydał statuty diecezjalne złożone z 50 rozdziałów; stanowią one kompendium ówczesnej wiedzy teologicznej, prawniczej i moralno-pastoralnej¹⁷.

Do Wrocławia przybył w okresie pełnym napięć po siedmioletnim wakansie. Książęta śląscy w tym czasie tracili dotychczasową samodzielność i poddawali się pod władzę czeskich królów: Wacława II, Wacława III i Jana Luksemburczyka. Po rezygnacji króla polskiego Kazimierza Wielkiego z praw do Śląska w 1335 r. był pierwszym biskupem wrocławskim podległym czeskiej koronie. Był jednocześnie ostatnim konsekrowanym biskupem – ordynariuszem polskiej narodowości – we Wrocławiu przed biskupem i kardynałem Bolesławem Kominkiem (†1974)¹⁸.

¹⁴ J. S w a s t e k, *Biskup Nanker jako ordynariusz diecezji wrocławskiej (1 X 1326 – 8 IV 1341)*, [w:] *Ludzie śląskiego Kościoła*, pod red. K. M a t w i j o w s k i e g o, Wrocław 1992, s. 12.

¹⁵ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 69.

¹⁶ J. S w a s t e k, *Biskup Nanker...*, s. 12. Zob. charakterystykę bpa Nankera w ujęciu T. S i l n i c k i e g o, *Biskup Nanker*, Warszawa 1953, s. 109–118.

¹⁷ T. S i l n i c k i, *Biskup Nanker...*, s. 115; K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 69; W. U r b a n, *Nanker (ok. 1270–1341), biskup krakowski i wrocławski, służba Boży*, [w:] *Hagiografia polska. Słownik biobibliograficzny*, red. R. G u s t a w a, t. 2, Poznań–Warszawa–Lublin 1972, s. 151.

¹⁸ J. S w a s t e k, *Biskup Nanker...*, s. 7; K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 70.

We Wrocławiu boleśnie przeżywał konflikt z mieszczaństwem wrocławskim, z członkami kapituły katedralnej, niemieckiej narodowości, którym przewodniczył kanonik Mikołaj Bancz, oraz konflikty związane z uiszczaniem świętopietrza od wiernych i dziesięciny od duchowieństwa za okres sześciu lat¹⁹. Do powyższych sporów doszedł jeszcze w 1339 r. spór z królem czeskim Janem Luksemburczykiem, który zajął bezprawnie zamek Milicz, będący własnością kapituły katedralnej. Zamek ten należał do ważnych twierdz śląskich i stanowił klucz do „Królestwa Polskiego”²⁰. Nanker nalegał stanowczo na króla, domagając się zwrotu zamku. Gdy jego zabiegi nie odniosły pożądanego skutku, wówczas udał się w stroju biskupim ze stulą na szyi, w otoczeniu czterech kanoników, do przebywającego we Wrocławiu, w klasztorze Franciszkanów, króla Jana Luksemburczyka i w izbie przylegającej do klasztornego refektarza wyklął go wraz z tymi, którzy pomagali mu w zajęciu zamku milickiego; na miasto Wrocław i diecezję rzucił interdikt²¹. Jednakże kary te nie wywarły żadnego wrażenia na czeskim monarsze. Król był bowiem przekonany o ich praktycznej nieskuteczności. Rzucona na króla klątwa podzieliła jednak duchowieństwo na dwa obozy, to jest na zwolenników króla (księcia niemieckiej narodowości) i zwolenników biskupa (duchowieństwo polskiej narodowości). Moralnego wsparcia udzielił biskupowi Nankerowi ówczesny papież Benedykt XII (†1347); ponowił on ekskomunikę bpa Nankera na króla Jana Luksemburczyka i mieszczan wrocławskich, którzy stanęli po jego stronie; zwolnienie z niej uzależnił od zwrotu zamku milickiego. Biskup Nanker nie doczekał jednak zwrotu zagarniętej własności kościelnej. Doszło do niego dopiero za rządów jego następcy bpa Przeclawa z Pogorzeli (1341–1376)²².

W diecezji wrocławskiej biskup Nanker przyczynił się – podobnie jak w diecezji krakowskiej – do podniesienia dyscypliny kościelnej, głównie przez konstytucje synodalne z lat 1327–1330 i prawdopodobnie z 1331 r. Konstytucje te, choć ustępują poziomem konstytucjom krakowskim, zaspokoily jednak – zdaniem ks. K. Doli – „potrzeby biskupstwa na dłuższy czas”²³.

Biskup Nanker zapisał się w historii diecezji wrocławskiej jako budowniczy katedry. Z jego działalnością budowlaną wiąże się podobieństwo szeregu form architektonicznych wawelskiej i wrocławskiej katedry. Jego głównym dziełem we Wrocławiu jest budowa nawy głównej w katedrze oraz zakrystii katedralnej. Na przyozdobienie ka-

¹⁹ Tamże, s. 70.

²⁰ J. S w a s t e k, *Biskup Nanker...*, s. 12; W. U r b a n, *iw.*, s. 154.

²¹ Tamże, s. 154; J. S w a s t e k, *Biskup Nanker...*, s. 11.

²² Tamże.

²³ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 70.

tedry wrocławskiej przeznaczył czynsz czterech grzywien ze wsi biskupiej Piekary Śląskie²⁴.

Biskup Nanker już za życia uchodził za człowieka świętego. W 1719 r. jego doczesne szczątki zostały przeniesione z podziemi katedry do zakrystii. Translacji tej dokonano z myślą o wszczęciu procesu beatyfikacyjnego. Jednakże nie doszło do wszczęcia owego procesu. Starania o beatyfikację Nankera podjął dopiero rządca archidiecezji Wrocławskiej – ksiądz infułat Kazimierz Lagosz (1951–1956) w 1952 roku²⁵. Osobowość i pobożność biskupa Nankera charakteryzują także jego pieczęcie: krakowska z roku 1320, przedstawiająca go w postawie klęczącej przed św. Stanisławem; wrocławska (sądowa) ukazująca go również w postawie klęczącej przed św. Janem Chrzcicielem, patronem katedry i diecezji, oraz pieczęć książęca, na której klęczy przed Matką Boską²⁶. Cechował go bowiem głęboki kult do Matki Najświętszej²⁷.

Biskupowi Nankerowi zawdzięcza diecezja wrocławska intensyfikację kultu św. Stanisława na Śląsku. Sam fakt rozwoju kultu św. Stanisława wynikał z przynależności diecezji wrocławskiej do metropolii gnieźnieńskiej. Bp Nanker zaprowadził na Śląsku święto przeniesienia relikwii św. Stanisława w dniu 27 września (*translatio sancti Stanislai*) oraz przyczynił się do zaprowadzenia rymowanego oficjum ku jego czci²⁸.

Silnymi więzami złączyli królewski Kraków i piastowski Wrocław święci. Chronologicznie pierwszą świętą osobą, która nadprzyrodzonymi węzłami połączyła te dwa miasta, był św. Wojciech (†997). Święty ten, udając się w 966 r. z Kolonii do Polski, przez pewien czas prowadził działalność ewangelizacyjną na Węgrzech, a stąd prawdopodobnie przez Duklę, Kraków, Opole i Wrocław udał się do Gniezna na dwór polskiego władcy Bolesława Chrobrego²⁹. Miejscowości te stały się ośrodkami kultu praskiego Męczennika. Wiadomo, iż miejsca kultu danych świętych bardzo często były związane z ich pobytem lub działalnością.

²⁴ W U r b a n, *Katedra wrocławska*, Wrocław 1951, s. 11; E. M a ł a c h o w i c z, *Katedra wrocławska*, Wrocław 1974, s. 10.

²⁵ Biskup Nanker zmarł w Wielki Piątek 8 IV 1341 r. w Nysie w opinii świętości. Zmarł prawdopodobnie z powodu przeziębienia, którego nabawił się w czasie obchodzenia bosko kościołów nyskich. Nie zasługuje na wiarę opinia, wyrażona przez Janka z Czarnkowa, iż został otruty przez króla czeskiego Jana Luksemburczyka (J. S w a s t e k, *Biskup Nanker...*, s. 12–13; W U r b a n, *Nanker*, s. 156).

²⁶ K. D o ł a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 71.

²⁷ J. S w a s t e k, *Biskup Nanker*, s. 12.

²⁸ W. S c h e n k, *Kult liturgiczny św. Stanisława biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne*, Lublin 1959, s. 116.

²⁹ J. S t r z e l c z y k, *Wojciech – Adalbert – Apostoł Prusów*, „Życie i Myśl” 2 (1997) s. 16–17; K. D o ł a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 16–18.

Drugą świętą postacią, która powiązała nadodrzańską stolicę Śląska z Krakowem, był bł. Czesław (†1242). Pracował jako dominikanin we Wrocławiu od 1225 r. Do Krakowa przybył około 1233 r. jako prowincjał dominikanów i zamieszkał w klasztorze przy kościele św. Trójcy pod Wawelem. Swoją urzędową funkcję pełnił przez trzy lata. Po zakończeniu kadencji powrócił do Wrocławia. W roku 1241 przeżył grozę najazdu hord mongolskich. Schronił się wówczas na Wyspie Tumskiej, gdzie – według Jana Długosza – przez modlitwę uratował miasto od spustoszenia. Nad głową bł. Czesława miał się ukazać słup ognia, który tak przeraził Mongołów, że opuścili Wrocław³⁰.

Biskup wrocławski Tomasz (1232–1268) wziął udział – obok opata lubiąskiego Henryka – w komisji badającej cuda zdziałane za wstawiennictwem biskupa Stanisława Szczepanowskiego celem uhonorowania go kanonizacją³¹.

Do kanonizacji św. Stanisława wniósł swój udział również kanonik wrocławski, krakowski, wrocławski i bamburski Jakub ze Skaryszewa. Przyczynił się także do rozstrzygnięcia sporu w diecezji wrocławskiej o dziesięciny między biskupem wrocławskim a kolonistami osadzonymi na prawie niemieckim. Jego werdykt w tej trudnej sprawie był korzystny dla biskupstwa wrocławskiego³².

Po kanonizacji św. Stanisława Szczepanowskiego, dokonanej przez papieża Innocentego IV w Asyżu 17 IX 1253 r., biskup wrocławski Tomasz przyjechał do Krakowa, aby wziąć udział w uroczystościach kanonizacyjnych. Odbyły się one 8 V 1254 roku. W uroczystościach tych wziął również udział arcybiskup gnieźnieński Pełka (†1258), biskup litewski Wit OP (w roku 1252 r. wykonsekrował go abp Pełka), delegat papieski w Polsce Opiso oraz biskupi: poznański – Bogusław, płocki – Andrzej i ruski – Gerard³³, a także książęta polscy.

Od czasu kanonizacji św. Stanisława stał się „w ich oczach orędownikiem zjednoczenia Narodu i państwa, aby później stać się patronem zjednoczonego Królestwa od czasów Władysława Łokietka i jego syna Kazimierza Wielkiego”³⁴. Wnet po kanonizacji kult krakowskiego Męczennika upowszechnił się w kraju i poza granicami Królestwa Polskiego. W diecezjach krakowskiej i wrocławskiej uzyskał najwyższą

³⁰ J. S w a s t e k, *Błogosławiony Czesław i jego rola na Śląsku w XIII wieku*, [w:] *Bitwa legnicka. Historia i tradycja*, pod red. W. K o r t y, Wrocław–Warszawa 1992, s. 370–371.

³¹ Z. S u ł o w s k i, Z. W i k t o r z a k, *Stanisław ze Szczepanowa*, [w:] *Nasi święci. Polski słownik hagiograficzny*, pod red. A. W i t k o w s k i e j, Poznań 1995, s. 525.

³² A. V e t u l a n i, *Początki najstarszych wszechnic środkowo-europejskich*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 25.

³³ Z. S u ł o w s k i, Z. W i k t o r z a k, jw., s. 526.

³⁴ K. W o j t y ł a, *Kardynał Kominek – widziany z Krakowa*, „Colloquium Salutis – Wrocławskie Studia Teologiczne” 15 (1983) s. 12.

rangę liturgiczną; w wieku XV dzień św. Stanisława oznaczano w kalendarzu liturgicznym diecezji wrocławskiej rytem „triplex” Ryt „triplex”, nie spotykany poza Śląskiem na terenach innych europejskich diecezji, był zarezerwowany dla największych świąt w roku liturgicznym, takich jak Boże Narodzenie czy Wielkanoc oraz uroczystość św. Jadwigi Śląskiej³⁵

Uczestniczący w krakowskich uroczystościach pokanonizacyjnych biskup litewski Wit, wskutek trudnej sytuacji politycznej i kościelnej na Litwie, spowodowanej polityką Krzyżaków oraz konsekracją nowego biskupa litewskiego Chrystiana przez arcybiskupa rzymskiego i legata papieskiego Alberta – za zgodą króla litewskiego Mendoga (†1263) – zrezygnował 1 III 1255 r. z pracy duszpasterskiej na Litwie i udał się do Wrocławia, gdzie pełnił u boku bpa Tomasza funkcję pierwszego w historii diecezji wrocławskiej biskupa pomocniczego. Ostatnie lata swego życia spędził jednak nie we Wrocławiu, a w Krakowie. Tu w klasztorze dominikańskim św. Trójcy zmarł około 1269 roku i został pochowany obok św. Jacka³⁶. Wit cieszył się wielkim kultem. Jednakże do jego kanonizacji nie doszło.

ZWIĄZKI NAUKOWE

Duży wpływ na rozwój kultury umysłowej we Wrocławiu i na Śląsku miało założenie w 1348 r. uniwersytetu w Pradze, a w 1364 r. w stołecznym Krakowie. Krakowska uczelnia króla Kazimierza Wielkiego miała charakter głównie prawniczy. Jej celem było kształcenie ludzi dla objęcia stanowisk w administracji państwowej. Obok Wydziału Prawa, miała także Wydział Sztuk Wyzwolonych oraz Wydział Medyczny³⁷. Przez założenie tej uczelni król Kazimierz Wielki chciał bezsprzecznie wywierać wpływ na utracony w 1335 r. Śląsk³⁸.

Do czasu założenia uniwersytetu w Krakowie śląska młodzież kształciła się w szkole katedralnej na Wyspie Tumskiej, poświęconej źródłowo w 1212 r.; w szkole kolegiackiej w Głogowie, istniejącej dowodnie od 1233 r.; w szkole parafialnej św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (1267 r.), w szkole św. Elżbiety we Wrocławiu (1293 r.),

³⁵ W. S c h e n k, *Kult świętych w Polsce. Zarys historyczny*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 13:1966 z 4, s. 90–91.

³⁶ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 64.

³⁷ Z. S k u b a l a-T o k a r s k a, Z. T o k a r s k i, *Uniwersytety w Polsce. Rys historyczny*, Warszawa 1972, s. 32–38; J. C z e r k a w s k i, *Uniwersytet Krakowski*, „Gość niedzielny” nr 15, 13 IV 1980, s. 1; A. V e t u l a n i, *Początki uniwersyteckiej nauki prawa w Polsce*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 3:1968 s. 257.

³⁸ H. B a r y c z, *Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej na tle polsko-śląskich związków duchowych w przeszłości*, Wrocław–Warszawa 1946, s. 28.

w szkole parafialnej św. Piotra i Pawła w Legnicy oraz w innych szkołach kolegiackich, klasztornych i parafialnych.

Po śmierci króla Kazimierza Wielkiego (†1370) Uniwersytet Krakowski podupadł. Od roku 1390 św. Jadwiga Królowa (†1399), jej małżonek król Władysław Jagiełło, duchowieństwo oraz mieszczaństwo krakowscy podejmowali starania wokół odnowienia uniwersytetu i erygowania wydziału teologicznego. Papież Bonifacy IX w 1397 r. wyraził zgodę na utworzenie Wydziału Teologicznego i w lipcu 1400 r. nastąpiło uroczyste otwarcie czterowydziałowego Studium Generalnego w Krakowie.

Dobry poziom szkół śląskich umożliwił śląskiej młodzieży studia w uczelni krakowskiej. W latach 1400 do 1525 r. około 3500 młodzieży ze Śląska podjęło studia w Krakowie. W tym okresie studiowało ogółem w Krakowie 25 356 studentów. Liczba Ślązaków wynosiła wtedy około 14 procent studiującej tu młodzieży³⁹.

W latach 1367–1409 ponad 200 Ślązaków zdobyło dyplomy uniwersyteckie na Wydziale Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Praskiego; na wybór Pragi, jako miejsca ich studiów, wpływał w tym czasie fakt objęcia przez Jana ze Środy urzędu kierownika kancelarii królewskiej⁴⁰. W XV wieku na Uniwersytet w Wiedniu zapisało się 713 studentów, a w Erfurcie do roku 1466 zostało przyjętych około 140 śląskich studentów. Aż 25 Ślązaków było w XV wieku rektorami Uniwersytetu w Lipsku⁴¹. Na wybór Krakowa, jako miejsca studiów Ślązaków, wpływały takie czynniki, jak ich przywiązanie do polskiej kultury, węzły krwi, tolerancja, możliwość swobodnego prowadzenia badań naukowych oraz wysoki poziom zreformowanej Akademii Krakowskiej⁴².

W XV wieku Marcin Paulsdorf, absolwent Akademii Krakowskiej, przygotował *Agendę według rubryk diecezji wrocławskiej*. Ukazała się ona drukiem w roku 1499 w Strasburgu i używana była do końca XVI wieku⁴³. Formację intelektualną na krakowskiej uczelni otrzymał wybitny kaznodzieja wrocławski przy kościele św. Elżbiety we Wrocławiu Mikołaj Tempelfeld z Brzegu. W Krakowie uzyskał stopień doktora teologii (1439). Był w tym mieście kanonikiem przy kościele św. Floriana i kaznodzieją w kościele Mariackim. Przez pewien czas sprawował na Akademii Krakowskiej urząd dziekana Wydziału Sztuk Wyzwolonych (*artium*) oraz rektora Akademii Krakowskiej (1433). We

³⁹ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 101–102, 175.

⁴⁰ H. B a r y c z, *Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej...*, s. 27

⁴¹ Tamże, s. 28.

⁴² Tamże, s. 31. Zob. H. B a r y c z, *Ślązacy na Uniwersytecie Jagiellońskim od XV do XVIII wieku*, Katowice 1935; G. B a u c h, *Schlesien und die Universität Krakau im XV und XVI Jahrhundert*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens” 41:1907 s. 99–180.

⁴³ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 179.

Wrocławiu uchodził za zwolennika propolskiej orientacji. Był przeciwnikiem króla Jerzego z Podjebradu i husytyzmu. Do Wrocławia przybył około 1453 r. Dnia 4 I 1446 r. został przyjęty na członka wrocławskiej kapituły. W niej pełnił godność kantora oraz sprawował opiekę nad liturgicznym śpiewem w katedrze⁴⁴. Uczył we wszystkich wrocławskich szkołach. Bibliotekę swą podarował wrocławskim dominikanom oraz Akademii Krakowskiej. W Bibliotece Jagiellońskiej – w dziale rękopisów – znajdują się trzy jego rękopisy (nr 1279, 1423, 1713)⁴⁵.

Henryk Bitterfeld z Brzegu, doktor teologii, dominikanin, profesor Uniwersytetu Praskiego, kaznodzieja katedralny w Pradze, został w Krakowie drugim – po Franciszku Oczko – regensem założonego w 1394 r. Studium Dominikańskiego. Był autorem około 15 traktatów teologicznych. Dla św. Jadwigi Królowej przygotował dwie prace treści religijno-moralnej: *De contemplatione et vita activa* oraz *De regimine hominum*. Był rzecznikiem życia kontemplacyjnego połączonego z życiem czynnym⁴⁶.

W wieku XV kanonik wrocławski Bernard Mikisz, autor dzieła *Summa conscientiae*, rektor Uniwersytetu Krakowskiego w półroczu zimowym 1489/1490 roku, pełnił obowiązki kapelana księcia Janusza Holszańskiego, krewniaka króla Kazimierza Jagiellończyka⁴⁷.

W piętnastym stuleciu wybitni opaci klasztoru Augustianów pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu (założonego przez Piotra Włostowicza): Maciej Hering oraz Jodok z Koziej Szyi, bakałarz dekretów Akademii Krakowskiej, utrzymywali żywą więź z krakowską uczelnią i sprowadzali z Krakowa do swej biblioteki klasztornej dzieła krakowskich uczonych⁴⁸.

Z piętnastowiecznym Krakowem związał swe losy Jan Stanko (†1393) urodzony we Wrocławiu, najznakomitszy w Europie w tym czasie, znawca fauny i flory. Jego dzieło *Antidotarium* (1472) stanowi wspaniały pomnik ówczesnej wiedzy przyrodniczej i dokumentuje ścisłe związki autora z polską kulturą. Na dworze króla Kazimierza Jagiellończyka (†1492) pełnił Stanko od 1466 r. obowiązki lekarza kró-

⁴⁴ J. D r a b i n a, *Mikołaj Tempelfeld z Brzegu* „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 2:1970 s. 83–88.

⁴⁵ Tamże, s. 86 (przypis 20); R. Ż e r e l i k, *Krąg średniowiecznego duchowieństwa kościoła św. Elżbiety we Wrocławiu*, [w:] *Z dziejów wielkomięskiej fary. Wrocławski kościół św. Elżbiety w świetle historii i zabytków sztuki*, pod red. M. Z l a t a, Wrocław 1996, s. 158–159. Zob. J. Z a t h e y, A. L e w i c k a-K a m i ń s k a, L. H a j d u k i e w i c z, *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*. T. 1: 1364–1775, pod red. I. Z a r ę b s k i e g o, Kraków 1966, s. 123.

⁴⁶ H. B a r y c z, *Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej...*, s. 28; M. M a r k o w s k i, *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397–1525*, Kraków 1996, s. 69–70.

⁴⁷ H. B a r y c z, *Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej...*, s. 30.

⁴⁸ Tamże, s. 34.

lewskiego. W roku 1466 wziął udział – obok Jana Długosza, z którym był bardzo zaprzyjaźniony, oraz pisarza Jana Ostroroga – przy układach pokojowych z Krzyżakami w Toruniu. Od roku 1470 był profesorem medycyny na Akademii Krakowskiej. Wykonawcą swego testamentu uczynił królewicza polskiego – kardynała Fryderyka Jagiellończyka (†1503), biskupa krakowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski⁴⁹

Sławę wybitnego profesora filozofii w Akademii Krakowskiej zyskał Michał Falkener z Wrocławia (około 1460–1534), który przez okres niemal pięćdziesięciu lat (1488–1533) prowadził w Krakowie wykłady z filozofii i teologii. Urodził się we Wrocławiu w rodzinie niemieckiej. Dwukrotnie pełnił na Uniwersytecie Krakowskim urząd dziekana *artium*. Dnia 22 stycznia 1517 r. odbyła się w kościele Mariackim w Krakowie jego uroczysta promocja na doktora teologii. Brał czynny udział w pracach związanych z organizacją krakowskiej uczelni. W swym testamencie przeznaczył Uniwersytetowi Krakowskiemu dużą bibliotekę oraz szereg legatów na rozwój uczelni. Zasłynął nie tylko jako dobry dydaktyk, lecz także jako pisarz teologiczny. Największego rozgłosu nabrały jego dzieła poświęcone komentowaniu hymnów i sekwencji oraz jego komentarz do *Sentencji* Piotra Lombarda pt. *Epitome conclusionum theologiarum pro introductione in quatuor libros Sententiarum Petri Lombardi*. Dzieło to ukazało się drukiem w Krakowie w 1521 roku⁵⁰. Pozostała po nim dość znaczna ilość pism tak rękopiśmiennych, zachowanych w Bibliotece Jagiellońskiej (nr 510, 716, 2217, 2218, 2237, 3233, 3234, 3235, 320), jak też opublikowanych drukiem. Jego poglądy filozoficzne nie są jeszcze dokładnie poznane. Według opinii Konstantego Michalskiego był eklektykiem⁵¹.

W latach 1480–1525 skupiło się wokół Uniwersytetu Krakowskiego wielu humanistów śląskich, a także przybyszów spoza granic

⁴⁹ Tamże, s. 38.

⁵⁰ R. P a l a c z, *Michał Falkener z Wrocławia*, [w:] *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*, red. B. B a c z k o, Wrocław 1971, s. 265–266; tenże, *Michał Falkener z Wrocławia*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” 4:1966 s. 35–91; W W a s i k, *Historia filozofii polskiej*, t. 1, Warszawa 1958, s. 40–44; M. M a r k o w s k i, jw., s. 210–211; R. P a l a c z, *Nauczanie filozofii na Uniwersytecie Krakowskim w XV w. Główne tendencje i kierunki* [w:] *Nauczanie filozofii w Polsce w XV–XVIII wieku*, pod red. L. S z c z u c k i e g o, Wrocław 1978, s. 17, 22, 24, 26, 33, 38, 41; J. C z e r k a w s k i, *Arystotelizm na wydziale sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w XVI i XVII w.*, [w:] tamże, s. 47, 52; J. D o m a ń s k i, Z. O g o n o w s k i, L. S z c z u c k i, *Zarys dziejów filozofii w Polsce. Wieki XVII–XVIII*, red. Z. O g o n o w s k i, Warszawa 1989, s. 137, 157, 162–221. Zob. H. B a r y c z, *Falkener Michał*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 6, Kraków 1948, s. 357–358.

⁵¹ R. P a l a c z, *Michał Falkener z Wrocławia...*, s. 265; J. Z a t h e y, A. L e w i c k a-K a m i ń s k a, Z. H a j d u k i e w i c z, jw., s. 202.

Śląska. Wśród nich na wyszczególnienie zasługują humaniści, zauroczeni działalnością księcia humanistów europejskich – Erazma z Rotterdamu (†1536). Do tego kręgu należeli między innymi Jerzy z Le gnicy i Wacław z Jeleniej Góry⁵². Uczelnia krakowska stała się w tym okresie – według określenia Henryka Barycza – „matką żywicielką i kolebką humanizmu śląskiego”⁵³. Wybitni wychowankowie Akademii Krakowskiej: W. Corvinus, A. Moiban, A. Winkler, położyli podwaliny pod rozwój gimnazjów: św. Marii Magdaleny i św. Elżbiety.

Humanizm śląski był czynnikiem, który wzmocnił więzy łączące Wrocław z Krakowem oraz Śląsk z macierzą. Dla wielu bowiem śląskich humanistów Polska – pomimo oddzielających ją od Śląska granic politycznych – stanowiła ich duchową ojczyznę. Wykształcenie otrzymane przez nich w królewskim Krakowie rodziło dozgonną wdzięczność i autentyczny sentyment dla wielonarodowej Rzeczypospolitej; wzbudzało także respekt dla jej tolerancji, kultury i potęgi⁵⁴.

W rozpatrywanym okresie zaznaczył się także wyraźny wpływ królewskiego Krakowa na Wrocław i miasta śląskie w dziedzinie sztuki. Retabula w kościołach Wrocławia i Świdnicy były wzorowane na ołtarzu w kościele Mariackim, wykonanym przez słynnego mistrza dłuta – Wita Stwosza⁵⁵. Wpływ ten jest szczególnie widoczny w znajdującym się w katedrze wrocławskiej ołtarzu z wyobrażeniem zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w otoczeniu apostołów. Ołtarz ten pochodzi z 1522 roku⁵⁶. Przypomina treściowo środkową część ołtarza wykonanego w krakowskim kościele Mariackim⁵⁷. Również w piśmiennictwie śląskim wyraźne są akcenty polonofilskie. Pisarz Kasper Ursinus Velius opisał z miłością do Polski zwycięstwo Zygmunta Staroego pod Orszą (1514), a pastor namysłowski B. Benkius przedstawił w poemacie zwycięstwa hetmana koronnego Jana Zamoyskiego nad arcyksięciem austriackim Maksymilianem, pretendentem do tronu polskiego⁵⁸. Rozluźnienie więzów kulturalnych i naukowych między Wrocławiem i Krakowem oraz między Śląskiem a macierzą nastąpiło dopiero w połowie XVI wieku⁵⁹.

⁵² H. B a r y c z, *Ślązacy w polskiej kulturze...*, s. 42.

⁵³ Tamże, s. 42.

⁵⁴ Tamże, s. 44.

⁵⁵ K. D o l a, *Dzieje Kościoła na Śląsku...*, s. 184.

⁵⁶ A. D r w i ę g a, *Katedra wrocławska, Piechowice–Dülmen*, 1994 s. 50; W U r b a n, *Katedra wrocławska...*, s. 28; A. D r w ę c k a, *Wrocław–Ostrów Tumski*, [Wrocław 1997], s. 7–8.

⁵⁷ B. K a c z o r o w s k i, *Dzieje Polski. O sztuce w Polsce*, Warszawa 1991, s. 40; M. R o ż e k, *Przewodnik po zabytkach i kulturze Krakowa*, Warszawa–Kraków 1991, s. 205–208.

⁵⁸ H. B a r y c z, *Ślązacy w polskiej kulturze umysłowej...*, s. 45.

⁵⁹ Tamże, s. 46.

**BRESLAUER UND KRAKAUER VERBÄNDE WÄHREND
DES MITTELALTERS****Z u s a m m e n f a s s u n g**

In diesen Artikel hat der Verfasser den geistigen und kulturellen Verband zwischen königlichen Krakau und Breslau vorgestellt. Nach der Erektion der Gnesischen Metropole im Jahre 1000 beide Bistümer, Krakauer und Breslauer, fanden sich in ihrer Grenzen. Die Bischöfe von Krakau und Breslau waren verpflichtet, diesslbe Gesetzgebung auch Kultus derselben Heiligen und Seligen zu propagieren.

Der Verband zwischen Breslau und Krakau endete sich auch nicht, nach dem Jahr 1335, als sich Stadt Breslau und ganz Schlesien unter Tschechischen Regierung befunden. Den Band der beiden Städte hatte der Bischof Nanker noch verstärkt, zuerst Bischof von Krakau ab 1320 Jahr, und nachher in Jahren 1326–1341 Bischof von Breslau.

Nach dem Gründung der Krakauer Universität durch König Kasimir der Grosse, wurde sie um das Jahr 1400 erneuert und vergrössert mit der Theologischen Fakultät dank der heiligen Königin Hedwig und ihr Gatte König Wladislaus Jagiello. Die schlesische Jugend studierte damals vorwiegend an der Krakauer Universität. Auch viele Schlesier in Krakauer Universität vollbrachten Professors- und Verwaltungsfunktionen.